

УДК 328.18(477)

Савойська С. В. – доктор наук в галузі політології, професор Міжрегіональної академії управління персоналом, м. Київ

Конструктивна комунікативна політика як модель національної консолідації (на прикладі України)

Досліджено конструктивну комунікативну політику як модель консолідації української спільноти. Більшість непорозумінь, протистоянь і конфліктів спричинена тим, що суб'єкти політичного процесу часто не розуміють один одного, а одне й те саме питання сприймають і трактують по-різному, не усвідомлюють, про що йдеться та як сприймати певну інформацію чи проблему. Розв'язанням цієї проблеми слід вважати конструктивну комунікативну політику, яка здатна подолати суперечності, знайти необхідні аргументи та досягти консенсусу з того чи того проблемного питання. З'ясовано, що конструктивна комунікативна політика може бути ефективною і раціональною, якщо її здійснюють у демократичній державі. І навпаки, вона може бути неефективною, нелегітимною та ірраціональною, якщо її реалізуватимуть в окупованій, тоталітарній або авторитарній державах. Формування і розвиток конструктивної комунікативної політики залежать від того, яка ідеологія панує в державі та який встановлено політичний режим. Усі складові зазначеної моделі позначаються на її функціонуванні та національній консолідації української спільноти. Національна консолідація залежить ще й від того, наскільки ефективно взаємодіють лідери і члени політичних сил, партій, рухів та організацій, що є носіями різних ідеологій і які діють у складі політичного режиму, який зі зміною влади також нерідко змінюється. Доведено, що конструктивна комунікативна політика можлива, якщо її здійснюють у демократичній державі або певній групі (комуністи, національні демократи, націоналісти та ін.). Якщо до певної групи існує опозиція, яка має інше бачення проблеми, то в її розумінні комунікативна політика втрачає конструктивність, сенс і значення. У цьому сенсі конструктивну комунікативну політику всі групи й спільноти трактують по-різному.

Ключові слова: конструктивний; незалежність; комунікативна політика; Українська держава; українська нація; консолідація; українська спільнота; політичні сили.

Постановка проблеми. Конструктивна комунікативна політика є основою для національної консолідації, яка тісно пов'язана із внутрішніми трансформаціями та зовнішніми загрозами, які переслідують українців здавна і до цього часу. У цьому контексті поняття «конструктивний» варто розуміти як таке, яке створює основу для вироблення плідного і результативного рішення. Утім, конструктивність у політиці, на думку Г. Щедрової, – це побудова політичного процесу та політичної теорії, щодо ухвалення програм та політичних рішень, які відповідають ефективності та оптимальності політики, влади

та ідеології [1, с. 176]. Водночас поняття «конструктивний» варто відрізнити від терміну «раціональний», що означає розумний доцільний та обґрунтований. Тобто, «конструктивність у політиці», за висновками науковців, – це насамперед засаднича, творча складова раціональної політики, яка потребує логічного мислення, ефективного розвитку, підходів та позитивних рішень. Конструктивність у політиці має велике значення для: а) ефективного впровадження української мови у ділову сферу, законодавчу галузь, в освіту та ін. України; б) модернізації і демократизації усіх галузей суспільно-політичного життя країни; в) розвитку інформаційно-комунікаційної політики, законодавчої сфери та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Утім, варто зазначити, що у залежності від мовно-політичної ситуації та мовно-політичного середовища в одній державі може одночасно існувати декілька моделей конструктивної комунікативної політики, які будуть відрізнятися одна від одної за суттю і змістом, утім у своєму середовищі вони можуть консолідувати індивідів у націю, яка за режимом, який панує, може бути тоталітарною, авторитарною, радянською; за ідеологією – комуністичною, ліберальною, демократичною; за характером – проімперською, проросійською, проукраїнською та ін. Окремі аспекти зазначеної проблеми досліджували В. Городяненко, Л. Даймонд, І. Іванов, А. Костирєв, А. Павко, В. Панібудьласка, І. Кресіна, Г. Скрипник та ін. Науковці звернули увагу на те, що консолідація українців, їх політикуму і влади відбувалася більш успішно на першому етапі незалежності (1991–1996). Не зважаючи на те, що цей етап характеризується негараздами у багатьох сферах суспільно-політичного життя, що було викликано розпадом СРСР та розрухою в усіх галузях України, зокрема в економічній, значні досягнення відбулися завдяки українізації та модернізації освіти, які супроводжувалися поширенням комунікацій українською мовою.

Починаючи з перших років другого етапу (1997–2004) ситуація почала змінюватися у бік стагнації та гальмування тих українізаційних та комунікативних процесів, які набирали оберти на початку 1990-х рр. Цей процес розколов українську спільноту, на думку багатьох українських науковців, зокрема О. Бульвінської, В. Дементьєвої, О. Кривицької, Ю. Тищенко, О. Чаленка, Л. Масенко та ін., за мовно-політичною та ін. ознаками. Виходячи з цього, національна консолідація є конче необхідною хоча б для того, аби успішно вирішувати будь-які питання, які виникають у багатьох галузях та сферах, зокрема в

освіті, законодавстві, культурі, інформаційно-комунікаційній політиці тощо. Інформаційно-комунікаційна політика має базуватися, на думку А. Костирева, на ціннісній комунікації [2], яка має бути правдивою, точною та перевіреною. На початку 1990-х рр., тобто у перші роки незалежності, комунікативна політика об'єднала українську спільноту і тодішню владу навколо ідеї створення самостійної Української держави, відродження української нації, її мови і культури. Свідченням цього є ухвалення Декларації про державний суверенітет та проголошення незалежності, навколо чого український народ консолідувався та успішно проголосував на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року. Без конструктивної комунікативної політики, яка консолідувала національно-демократичну та комуністичну спільноти навколо національних інтересів і цінностей, історії українського народу, української мови, культури та ін., не було б ухвалено закон «Про мови в Українській РСР» та Конституцію України. Цей закон дозволив відродити на території України комунікації українською мовою, які поширювалися засобами демократизації та українізації в усіх сферах і галузях суспільно-політичного життя, що досліджено і систематизовано автором у монографії «Українська мова як державна: освіта, політика» [3, с. 90].

Виклад основного матеріалу. Що стосується конструктивної комунікативної політики у галузі освіти, то у перші роки незалежності вона базувалася на взаєморозумінні та консолідації української спільноти, що забезпечувала тодішня влада, використовуючи та поширюючи ідеї українізації та модернізації. Остання здійснювалася такими ефективними методами: українізувалися навчальні заклади, створювалися класи і групи, де етнічні меншини отримували освіту рідною мовою, відкривалися кафедри українознавства, української мови і літератури, історії, політології, політичних наук та ін. Така комунікативна політика, за невеликим винятком, що було продиктовано деструктивними чинниками, які спрямовувалися проти демократизації та модернізації суспільно-політичного життя Української держави, в основному була успішною. Були і недоліки, які проаналізовано і систематизовано автором у монографії «Мовна політика у сучасній Україні: деструктивні і конструктивні виміри»[4, с. 241].

Отже, на першому етапі української незалежності комунікативна політика мала конструктивний, тобто більш ефективний та раціональний характер у порівнянні з її другим етапом, який характеризується нестабільними відносинами,

недовірою, мовно-політичними проблемами та мовно-політичними конфліктами, які почали виникати між проросійськи та проукраїнськи налаштованими політиками та їх політичними силами. Комунікативну політику, яка здійснювалася політиками і владою на другому етапі незалежності, важко назвати конструктивною у порівнянні з першим етапом. Скоріше за все її можна назвати неефективною та ірраціональною через те, що зі зміною влади вона поміняла свій вектор розвитку з проукраїнського на проросійський, що не сприяло консолідації української спільноти навколо національних інтересів і цінностей, зокрема – української мови як символу української нації та її культури. Для цього були навмисно спотворені сутність і зміст «Європейської хартії регіональних або міноритарних мов», котра була розроблена Радою Європи як така, яка мала захищати у державах, які її ратифікували, не офіційні/державні мови та не мови національних меншин як це сталося в Україні, а ті мови, які знаходяться на межі зникнення. Така ратифікація її в Україні законом «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» [5] нанесла велику шкоду консолідації української нації (розкол за мовною і культурною ознаками) [6], політикуму (комуністи і національні демократи, кожен із яких захищав свої інтереси), а також цілісності сучасної Української держави, яка була підірвана Северодонецьким з'їздом, що відбувся під час «Помаранчевої революції» [7], та порушена проросійськи налаштованими політиками під час «Революції Гідності» [8, с. 330], анексії АР Крим та російської війни на Сході України.

Виходячи із цього, консолідація українського суспільства краще необхідна за умови зовнішньої загрози із боку Росії, а можливо, й інших держав-сусідів, зокрема Угорщини, яка не проти повернути Закарпаття, та Румунії, яка претендує на Буковину. Вагомий внесок у справу консолідації української спільноти, збереження національних інтересів і цінностей, зокрема незалежності і соборності Української держави та української мови як символу української нації та її культури, у кінці 1990-х – на межі 2000 рр. зробив Конституційний Суд України [9], який своїм рішенням змусив усіх чиновників і політиків послуговуватися українською мовою як єдиною державною, а також скасував закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов та мов меншин» як такий, який порушив окремі положення Конституції України. Не зважаючи на це, загроза розколу українського політикуму та суспільства із кожним роком наростала, а сама ідея стимулювалася антиукраїнськими політичними силами. Для

цього вони активізували ідеї захисту російської мови, використання якої у сучасній Україні, начебто, звужується і витісняється українською; двомовності, яка, на їх переконання, має бути запроваджена в Україні у якості офіційної, тобто другої державної [10]. Свідченням цього є те, що українська мова об'єднує багатьох мешканців Центру і Заходу України, а російська – жителів Півдня і Сходу держави, яка протягом третього етапу (2005–2009) неодноразово запроваджувалася у південно-східних областях місцевою владою у якості регіональної мови. Така мовно-політична ситуація відома під назвою «парад мовних суверенітетів», яка завершилася перемогою проросійськи налаштованих політичних сил, які на президентських виборах у 2010 році здобули перемогу.

З поверненням до влади проросійськи налаштованих політиків розпочався четвертий етап (2010 – поч. 2014 рр.), який характеризується закриттям україномовних навчальних закладів або переведенням навчання з української на російську мову викладання, що не об'єднувало, а продовжувало розколювати українську спільноту за мовно-політичною і культурною ознаками. Ідея проросійськи налаштованих політиків щодо запровадження в Україні російської мови як регіональної або другої державної/офіційної була реалізована на Сході і Півдні країни після ухвалення ними закону «Про засади державної мовної політики», який, на думку багатьох політиків і науковців, не може існувати взагалі [11], оскільки він не консолідує український народ, як мало б бути, а розколює його. Це сталося тому, що цей закон ратифікувала місцева влада лише тих областей, які знаходяться на Півдні і Сході країни, зокрема й АР Крим. Місцева влада тих областей, які знаходяться у Центрі і на Заході країни, крім тієї влади, яка в окремих районах Закарпаття і Буковини запровадила угорську, русинську і румунську мови у якості регіональних, цей закон не визнала і не ратифікувала.

На п'ятому етапі розвитку сучасної Української держави (2014–2018) мовно-політична ситуація свідчить про те, що консолідація української нації, яка продовжує формуватися знизу, була і до цього часу залишається актуальною проблемою не зважаючи на те, що закон «Про засади державної мовної політики» Конституційний Суд України 28 лютого 2018 року визнав неконституційним і таким, що втратив чинність. Тобто, Конституційний Суд України черговий раз підтвердив свою конструктивність, яка, на нашу думку, є раціональною і проукраїнською. Цим він зберіг національну єдність як символ захисту української спільноти від розколу за мовно-політичною і

культурною ознаками. Водночас святкувати перемогу ще ранувато, оскільки новий закон про мови Верховна Рада України ухвалювати не поспішає. На думку окремих депутатів, ухвалення нового закону ще може почекати, якщо зважити, що в усі роки незалежності це бажання національно-демократичних політичних сил гальмувалося як внутрішніми антиукраїнськими політичними силами, так і зовнішніми, зокрема Росією. Тобто, конструктивна комунікативна політика зазначених політичних сил залежала від того, хто здійснював владу в Україні та як вона взаємодіяла з Кремлем. Усе це прямо пов'язано із майже повною або частковою відсутністю взаємодії між правими і лівими політичними силами, зокрема між комуністами, які вимагали повернути статус-кво для російської мови в Україні, та представниками Всеукраїнського об'єднання «Свобода», які захищають українську мову як символ консолідації української нації. Окремі аспекти цієї проблеми досліджував А. Павко у праці «Діалектичний процес взаємозв'язку національної консолідації українців та їхнього євроінтеграційного вибору» [12].

Так, на відміну від деструктивної мовної політики, яка не сприяє єдності української спільноти, конструктивна комунікативна політика створює таку атмосферу, яка здатна формувати громадську думку у позитивному ключі і таку волю політичних суб'єктів, яка спроможна ухвалювати раціональні політичні рішення. Водночас, не усі політики у якості учасників дискусії на політичні теми готові до відкритого конструктивного публічного обговорення будь-якої мовно-політичної проблеми, позаяк вони, на думку О. Майбороди і М. Панчука, «звикли вважати справедливою лише власну позицію, навіть не припускаючи можливості хоч якоюсь мірою стати на місце візаві і постаратися зрозуміти його проблеми [13, с. 205]. Тобто, боротьба цінностей, ідей і поглядів весь час перешкоджають конструктивному здійсненню мовної політики, що послабляє державу із середини, її суверенітет, розхитує унітарність, соборність, суспільно-політичну єдність, руйнує політичну та національну культуру, гальмує поширення української мови як єдиної державної.

Отже, конструктивна комунікативна політика може бути підґрунтям консолідації нації тоді, коли: до влади обираються національно свідомих та патріотичних особистостей, а полярні політики усвідомлюватимуть, що порозуміння їм необхідне для спільних дій при обговоренні та ухваленні якісних законів, програм, рішень, які ефективно працюватимуть на суспільство і державу; лідери полярних політичних сил цінуватимуть усе те, що об'єднує українську спільноту; політики ефективно реформуватимуть усі

галузі суспільно-політичного життя Української держави та піклуватимуться про народ, який обирає їх до влади.

Висновки. Виходячи із цього, конструктивна комунікативна політика як модель національної консолідації передбачає: широку дискусію у засобах масової інформації, на конференціях, «круглих столах» та на дипломатичному рівні, яка б сучасним українцям розкривала славні сторінки історії українського народу та його культуру, які б виховували українську молодь у патріотичному дусі; заохочення на державному рівні вивчати українську мову та послуговуватися цією мовою у ЗМІ, публічній та діловій сферах, в установах та на державній службі; захист інформаційно-комунікаційного простору сучасної України від внутрішніх і зовнішніх посягань; активну участь українського народу в обговоренні законопроектів і програм, які ухвалюються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Політологія: сучасні терміни і поняття : короткий навч. слов.-довід. – 4-те вид., виправл. і доповн. / уклад. В. М. Піча ; наук. ред. Л. Д. Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми. – Львів : Новий Світ – 2000, 2015. – 516 с.
2. Костирев А. Ціннісна комунікація як умова консолідації української нації / А. Костирев // Політичний менеджмент. – 2007. – № 5 (26). – С. 105–116.
3. Савойська С. В. Українська мова як державна: освіта, політика : монографія / С. В. Савойська, В. Ф. Панібудьласка, А. М. Тугай ; за ред. С. В. Савойської. – Київ : Вища шк., 2009. – 319 с.
4. Савойська С. В. Мовна політика у сучасній Україні: деструктивні і конструктивні виміри : монографія / С. В. Савойська. – Київ : Просвіта, 2015. – 688 с.
5. Масенко Л. Синдром залежності. «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин» у контексті українських реалій / Л. Масенко // День. – 2008. – № 45.
6. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.] ; за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів : Новий Світ – 2000, 2015. – 492 с.
7. Ставицька Л. Дискурс помаранчевої пристрасті / Л. Ставицька // Критика. – 2005. – № 3 (89). – С. 13–16.
8. Даймонд Л. Консолідація демократії і політична культура / Л. Даймонд // Демократія. – Київ : Смолоскип, 2005. – С. 882–942.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.» // Голос України. – 1999. – 30 груд.
10. Скрипник Г. Мова як чинник загальнонаціональної консолідації / Г. Скрипник // Урок української. – 2002. – № 7. – С. 56–59.
11. Мойсик В. Закон «Про засади державної мовної політики» не може існувати взагалі. Це визначається Конституцією [Електронний ресурс] / В. Мойсик. – Режим доступу: <http://zaukrainu.org/articles/1414>. – Назва з екрана.
12. Павко А. Діалектичний процес взаємозв'язку національної консолідації українців та їхнього євроінтеграційного вибору / А. Павко // Віче. – 2013. – № 24. – С. 12–13.
13. Майборода О. Мовне та політико-ідеологічне протистояння в Україні: причини, чинники, прояви / О. Майборода, М. Панчук // Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – С. 205–234.

REFERENCES

1. Pich, V.M., Klymanska, L.D., Turchyn, Ya.B., & Khoma, N.M. (2015). *Politolohiia: suchasni termini i poniattia [Political science: modern terms and concepts]* (4th ed., rev.). Lviv: Novyi Svit-2000 [in Ukrainian].
2. Kostyriev, A. (2007). Tsinnisna komunikatsiia yak umova konsolidatsii ukrainskoi natsii [Valuable communication as a condition for the consolidation of the Ukrainian nation]. *Politychnyi menedzhment, Political Management*, 5(26), 105-116 [in Ukrainian].
3. Savoiska, S.V., Panibudlaska, V.F., & Tuhai, A.M. (2009). *Ukrainska mova yak derzhavna: osvita, polityka [Ukrainian as a state language: education, politics]*. S.V. Savoiska (Eds.). Kyiv: Vyshcha shk. [in Ukrainian].
4. Savoiska, S.V. (2015). *Movna polityka u suchasni Ukraini: destruktyvni i konstruktyvni vymiry [Language policy in modern Ukraine: destructive and constructive dimensions]*. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
5. Masenko, L. (2008). Syndrom zalezhnosti. "Yevropeiska khartiia rehionalnykh mov abo mov menshyn" u konteksti ukrainskykh realii [Syndrome of Dependence. European Charter for Regional or Minority Languages in the Context of Ukrainian Realities]. *Den, Day*, 45 [in Ukrainian].
6. Vdovychyn, I.Ya., Uhryn, L.Ya., & Shypunov, H.V. (et al.). (2015). *Novitnia politychna leksyka (neolohizmy, okazionalizmy ta inshi novotvory) [Newest political vocabulary (neologisms, occasional and other new discoveries)]*. N.M. Khoma (Eds.). Lviv: Novyi Svit-2000 [in Ukrainian].
7. Stavyt'ska, L. (2005). Dyskurs pomaranchevoi prystrasti [Discourse of the Orange Passion]. *Krytyka, Criticism*, 3(89), 13-16 [in Ukrainian].
8. Daimond, L. (2005). Konsolidatsiia demokratii i politychna kultura [Consolidation of Democracy and Political Culture]. *Demokratiia, Democracy*. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi Zakonu Ukrainy "Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi khartiï rehionalnykh mov abo mov menshyn, 1992 r." [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the Law of Ukraine "On ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages, 1992"]. (1999). *Holos Ukrainy, Voice of Ukraine* [in Ukrainian].
10. Skrypnyk, H. (2002). Mova yak chynnnyk zahalnonatsionalnoi konsolidatsii [Language as a Factor for a National Consolidation]. *Urok ukrainskoi, Ukrainian Lesson*, 7, 56-59 [in Ukrainian].
11. Moisyk, V. *Zakon "Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky" ne mozhe isnuvaty vazhali. Tse vyznachaietsia Konstytutsiieiu [The Law "On the Principles of State Language Policy" can not exist at all. This is determined by the Constitution]*. Retrieved from zaukrainu.org/articles/1414 [in Ukrainian].
12. Pavko, A. (2013). Dialektychnyi protses vzaiemozviazku natsionalnoi konsolidatsii ukraintsiv ta yikhnoho yevrointehratsiinoho vyboru [Dialectical Process of the Interconnection of the National Consolidation of Ukrainians and Their Eurointegration Choice]. *Viche, Veche*, 24, 12-13 [in Ukrainian].
13. Maiboroda, O., & Panchuk, M. (2008). Movne ta polityko-ideolohichne protystoiannia v Ukraini: prychyny, chynnnyky, proiavy [Language and political and ideological confrontation in Ukraine: causes, factors, manifestations]. *Movna sytuatsiia v Ukraini: mizh konfliktom i konsensusom, Language situation in Ukraine: between conflict and consensus*. Kyiv: IPIEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 20.06.2018

Savoiska S. – Doctor of Sciences in the Field of Politology, Professor of the Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine

Construction Communicative Policy as a Model of National Consolidation (by the Example of Ukraine)

In the article the constructive communication policy as a model for consolidation of the Ukrainian community. Attention is paid to the fact that many misunderstandings, conflicts and confrontations going on because of the ambiguity and confusion when the subjects of the political process is one and the same issue is perceived and interpreted differently or do not understand what's going on and how to interpret a particular problem. The way out of this situation is constructive communication policy that is able to smooth out all the rough edges, to find the necessary arguments and reach a consensus with one or more issues. It is alleged that without effective communication policy communication no action at all is impossible, because it consists of the following semantic structural elements, such as introduction of material or an event study the issue and its depth and comprehensive analysis, general consultation, discussion and agreement obscure topics that provide a compromise approach to solving problems is accepted. That is, without a proper and responsible approach to the problem to solve it is impossible. That is, without a rational approach to any problem, including national question can not be the consolidation of the Ukrainian nation, which can only unite on a common basis, providing proper knowledge and perception of the history of the Ukrainian people and its statehood, respect to Ukrainian ancestry, national legislation, the study of state/official language, the language posluhovuvannya and spread it to all areas and sectors of political life, respect for heroes, national values and heritage that should be considered as joint achievements and others. It is proved that a nation can be consolidated on the basis of common history, territory, religion respected formed and developed language, culture, economics, public policy and more successful. However, these components of the communication process can divide Ukrainian community and split the country. It was found that constructive communication policy is successful in the area of energy efficiency and energy savings that can be made together based on mutual respect, cooperation, mutual understanding, trust, using appropriate knowledge, skills and abilities. Having thus agreed within a family, shared house, businesses, educational institutions, public and state institutions can reach an agreement with any issues, including energy.

Keywords: constructive; independence; communicative politics; Ukrainian state; Ukrainian nation; consolidation; Ukrainian community; political forces.